

АКТУАЛЬНІ ТРУДНОЩІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ У РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Прядко Любов Олексіївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ORCID ID: 0000-0002-7168-4601

У статті висвітлено актуальні труднощі професійної діяльності асистента вчителя у реалізації державного стандарту базової середньої освіти. Метою статті є обґрунтування результатів дослідження з трьох позицій: труднощів індивідуального супроводу дітей з ООП у базовій середній освіті, труднощів партнерської взаємодії асистента вчителя з членами команди психолого-педагогічного супроводу та взаємодії з батьками дітей з ООП. У ході дослідження встановлено, що труднощі індивідуального супроводу переважно стосуються адаптації та модифікації навчальних матеріалів з предметів, які складно даються дитині з ООП (фізика, хімія, геометрія) (40%); труднощі у складанні ІПР переважно виникають під час визначення цілей та очікуваних результатів (якщо дитина має 4 чи 5 рівень підтримки) (28%); наявності навчального перевантаження дітей з ООП, яке проявляється у розладах психосоматики (12%); труднощі під час уроків, оскільки програми дуже складні, а асистенти не є вчителями-предметниками (9%). Визначено, що у процесі партнерської взаємодії дуже складно асистентам вчителя ефективно домовлятися про спільні дії з членами команди супроводу, особливо на дистанційному навчанні (23%); дуже важко налагоджувати взаємодію з вчителями (19%); відсутність чіткого розподілу обов'язків та навантаження, розуміння педагогічних завдань, що входять до штату (17%); відсутність належної емоційної підтримки у партнерстві з учителями; ставлення до асистента вчителя як до «помічник без голосу» (15%); недостатність емоційної підтримки з боку вчителя (12%). Досліджено, що батьки проявляють непослідовність у питаннях навчання, формування навчальних навичок, виховання та дотримання домовленостей, визначених командою психолого-педагогічного супроводу; їх важко залучати до освітнього процесу та продуктивного контролю учня з ООП; потребують надання допомоги у виконанні домашнього завдання власної дитини з ООП та консультування з приводу технологічного супроводу дистанційного навчання. Подальші дослідження будуть присвячені подоланню освітніх труднощів у дітей з ООП.

Ключові слова: інклюзивна освіта, асистент вчителя, діти з особливими освітніми потребами.

Pryadko Lyubov. Current difficulties of the professional activity of a teacher's assistant in implementing the state standard of basic secondary education

The article highlights the current difficulties of the professional activity of a teacher's assistant in the implementation of the state standard of basic secondary education. The purpose of the article is to substantiate the research results from three positions: difficulties in individual support of children with SEN in basic secondary education, difficulties in partnership between the teacher's assistant and members of the psychological and pedagogical support team and interaction with parents of children with SEN. The study found that the difficulties of individual support mainly relate to the adaptation and modification of educational materials in subjects that are difficult for a child with SEN (physics, chemistry, geometry) (40%); Difficulties in compiling an IPR mainly arise when defining goals and expected results (if the child has level 4 or 5 support) (28%); the presence of educational overload in children with SEN, which manifests itself in psychosomatic disorders (12%); difficulties during lessons, since the programs are very complex and the assistants are not subject teachers (9%). It was determined that in the process of partnership interaction, it is very difficult for teacher assistants to effectively negotiate joint actions with members of the support team, especially in distance learning (23%); it is very difficult to establish interaction with teachers (19%); lack of a clear division of responsibilities and workload, understanding of pedagogical tasks included in the staff (17%); lack of proper emotional support in partnership with teachers; attitude towards the teacher's assistant as a "voiceless assistant" (15%); lack of emotional support from the teacher (12%). It has been studied that parents show inconsistency in matters of education, formation of educational skills, upbringing and adherence to agreements determined by the psychological and pedagogical support team; it is difficult to involve them in the educational process and productive control of a student with SEN; need assistance with homework for their child with SEN and advice on technological support for distance learning.

Key words: inclusive education, teacher assistant, children with special educational needs.

Вступ. Виходячи з концептуальних положень Нової української школи, питання забезпечення рівних можливостей стає пріоритетним у контексті розвитку системи освіти та впровадження державних стандартів освіти. У цьому відношенні організація інклюзивної освіти потребує створення безпечного, безбар'єрного, інклюзивного середовища у закладах загальної середньої освіти.

Звісно, інклюзивна освіта – це не лише включення дитини з особливими освітніми потребами до звичай-

ної школи, але й створення особливого підходу до її навчання у спільному просторі, який включає додаткові елементи освітнього процесу.

Зокрема, мається на увазі індивідуальна програма розвитку дитини, спеціально обладнаний простір, відповідні умови для неї та обов'язкова присутність асистента вчителя в інклюзивному класі.

Успішна реалізація цілей інклюзивної школи, таких як активна участь у команді, можливість забезпечити дітям повноцінне соціальне життя, досягається лише за

умови ефективної співпраці всіх членів команди психолого-педагогічного супроводу. Особливу роль у досягненні цієї мети відіграє асистент вчителя у тісній співпраці з вчителями та батьками учнів.

Роль асистента вчителя надзвичайно важлива в роботі інклюзивного класу та залучає всіх дітей до освітнього простору. Саме тому проблема налагодження співпраці між вчителями та асистентами вчителів у процесі інклюзивної освіти є одним із пріоритетних завдань. Як партнери та члени команди психолого-педагогічної підтримки, вони повинні мати спільну мету – соціалізувати дитину в освітньому середовищі для її майбутнього.

Однак, сьогодні в освітньому просторі існує нагальна потреба у вирішенні актуальних проблем професійної діяльності асистентів учителів закладів загальної середньої освіти для формування їхньої здатності та готовності ефективно реалізовувати Державний стандарт базової середньої освіти.

Матеріали та методи. Для розв'язання поставлених завдань використано методи: теоретичні (вивчення та аналіз науково-методичної літератури) щодо визначення актуальних питань труднощів професійної діяльності асистента вчителя у реалізації державного стандарту базової середньої освіти інклюзивної; емпіричні (опитування, спостереження) за професійною діяльністю асистентів вчителів, які реалізують Державний стандарт базової середньої освіти КЗ Сумський інститут післядипломної освіти.

Результати дослідження. Кожна дитина з особливими освітніми потребами унікальна у своєму розвитку. Вони мають право на освіту незалежно від стану здоров'я, фізичної чи інтелектуальної недостатності, тому кожна сучасна школа має бути інклюзивною згідно зі своєю філософією. Це означає бути готовим прийняти кожну дитину в будь-який час, прагнути створити середовище, сприятливе для розвитку її потенціалу.

Це включає участь у розробці індивідуальних програм розвитку для дітей з ООП, адаптацію навчальних матеріалів, спостереження за дитиною, співпрацю з членами команди психолого-педагогічного супроводу та батьками дітей з ООП, а також створення корекційного середовища, яке допоможе дитині успішно інтегруватися в освітній процес.

Як активний учасник освітнього процесу, асистент вчителя є дотичним до кожного здобувача освіти у класі. Саме асистент вчителя зможе найкраще адаптувати до освітнього середовища дитину з ООП, а вчитель – організувати освітній процес. Звичайно, робота асистента вчителя складна, багатогранна та динамічна, і вимагає певних знань, навичок та здібностей. Застосування професійних знань у діяльності та здатність встановлювати інтерактивні зв'язки між усіма дисциплінами освітнього процесу є критично важливими. Велике значення мають особисті якості асистента вчителя: організаторські та комунікативні здібності, ціннісна орієнтація та емпатійні здібності. Від них також залежить успіх його підтримувальної діяльності. Саме тому асистент вчителя повинен не лише чітко усвідом-

лювати свої обов'язки, володіти сучасними методами навчання, а й культивувати багато цінностей та особистісних якостей [4, с. 68].

Проводячи дослідження викликів у роботі асистента учителя/вихователя учені З. Удич та І. Шульга зазначають, що методичне забезпечення діяльності асистента вчителя залишається на низькому рівні, асистенти вчителів скаржаться на відсутність методичних рекомендацій та розробок, практичних посібників тощо з питань індивідуальної підтримки заявників з незалежним програмним забезпеченням. Визначаючи засоби підвищення професійної компетентності, вони враховують не її зміст та досвід експертів, а витрати та можливість отримання сертифікації [7, с. 108-109].

Вивчаючи особливості підготовки асистента вчителя інклюзивного класу в Канаді дослідники Л. Нос і Б. Панчук зазначають, що учні з ООП мають багато сильних сторін та потреб, індивідуальних особливостей, які безпосередньо потрібно враховувати під час освітнього процесу. З огляду на це, кожна школа повинна оцінити потреби своїх учнів та визначити, як найкраще їх задовольнити в тій чи іншій ситуації [5, с. 283].

Як зазначають інтернет-джерела, що для ефективної діяльності в новій українській школі важливим є формат взаємодії з дітьми; проведення занять у невеликих групах або з окремими дітьми.

Інвестування в професійний розвиток асистента вчителя середньої освіти у сфері проведення цілеспрямованих, добре структурованих уроків видається економічно ефективним способом покращення успішності учнів.

З метою удосконалення професійної компетентності асистента вчителя у світлі реалізації Державного стандарту базової середньої освіти було проведено опитування серед асистентів вчителів Сумської області, щодо визначення труднощів і надання їм методичної підтримки.

У дослідженні взяли участь 150 асистентів вчителів, які реалізують Державний стандарт базової середньої освіти міста Суми та Сумської області. Це були асистенти, які працюють у 7-8 класах.

Опитування асистентів вчителів у світлі реалізації Державного стандарту базової середньої освіти здійснювалось за такими параметрами: труднощі індивідуального супроводу дітей з ООП у базовій середній освіті; партнерська взаємодія із членами команди психолого-педагогічного супроводу; труднощі у процесі взаємодії з батьками.

Висвітливо та обґрунтовано отримані результати.

Навчання дитини з ООП буде ефективним лише за умови особистої підтримки дитини, тобто з урахуванням її індивідуальних особливостей.

Відхилення в розвитку дитини проявляються або в нерозумінні мотивів діяльності, в обмеженому знанні потреб учасника, або в нездатності зіставити власні наміри та бажання із загальними цілями, певна ізоляція дитини від групи учнів. Деякі діти виявляють зарозумілість, переоцінку своїх сил, здібностей та місця

в групі, інші ж – надмірну боязкість. Сором, недооцінка власних здібностей, часто некритичність та підпорядкування впливу інших можуть спричинені браком спілкування, відсутністю контакту з людьми, можуть бути пов'язані з недорозвиненням мовлення або недостатнім вихованням.

Завданням дослідженню було виявлення індивідуальних труднощів, які відчують асистенти вчителів під час надання професійної допомоги учням з ООП у 7-8 класах.

Справа в тому, що у цьому віковому періоді у дітей з ООП відбувається надзвичайно багато вікових змін: гармональні зміни; можливе прогресуюче відставання у психічному та фізичному розвитку учнів з ООП; поява нових захоплень та уподобань; поява сорому за знаходження поруч асистента вчителя; невідповідність навчального навантаження пізнавальним можливостям учнів.

Саме ці фактори у були покладено в основу вивчення труднощів індивідуального супроводу дітей з ООП у базовій середній школі.

Результати дослідження за першим параметром (труднощі індивідуального супроводу дітей з ООП у базовій середній освіті) є наступними: труднощі з адаптацією і модифікацією навчальних матеріалів з предметів, які складно даються дитині з ООП (фізика, хімія, геометрія) (43%); труднощі у складанні індивідуальної програми розвитку (в розділі розробка цілей та очікуваних результатів), особливо, якщо дитина має 4 рівень підтримки (28%); перевантаження дітей з ООП, яке проявляється у розладах психосоматики («дитини на п'ятому уроці засинає»; «у дитини внаслідок нервово-психічного перевантаження виникає блювота»; «після п'ятого уроку дитина вже навчальний матеріал не сприймає»; «дитині важко опанувати українську мову, а в класі вона вивчає ще дві мови») (20%); труднощі під час вивчення нового матеріалу уроків, оскільки програми дуже складні, а асистенти не є вчителями-предметниками (9%).

Отримані таким чином результати свідчать про наявність великої кількості проблем у середній школі, з якими не стикалися асистенти вчителів у початковій школі.

Відповідно, інклюзивна освіта у 7-8 класах має бути гнучкою. Для створення справді адекватного освітнього середовища для дитини, перш за все, необхідно враховувати індивідуальні особливості дітей з ООП. Це не погіршило б її психосоматичного стану, не спричинило перевтоми, було більш продуманим і відповідало основному принципу лікувальної педагогіки «НЕ НАШКОДЬ!».

Проявам, властивим підлітковому віку, слід приділяти окрему увагу, і цей факт також слід враховувати. Адже, незалежно від того, який складний розлад має дитина, вона все ще дитина, і її власну гідність слід поважати. І це виявляється, ключовим принципом співпраці, що ґрунтується на рівності, повазі та довірі між учителем, учнем з ООП та батьками, які є активними учасниками освітнього процесу, об'єднаними спільною метою.

Ключ до успіху в Новій українській школі – це партнерство, а не ієрархія. Воно реалізується через активне

спілкування, взаєморозуміння та відповідальність за результати. Водночас, коли вчитель та асистент вчителя, батьки дитини з ООП та інші члени команди супроводу виступають як друзі, активно відбувається соціалізація.

Педагогіка партнерства в базовій середній освіті є важливою та обов'язковою особливо зараз. По-перше, це допомагає створити середовище, в якому найкраще розкривається потенціал кожного учня з особливими потребами, розвиваючи його ініціативу та креативність. По-друге, спільне використання задовольняє потребу у важливості, приналежності та знижує рівень стресу, що зрештою допомагає інтелекту функціонувати ефективніше. По-третє, такий формат стосунків найкраще готує дітей з особливими потребами до професійної діяльності та ролі активних громадян у вільному світі.

Невід'ємним компонентом використання педагогіки партнерства в базовій середній освіті є командна взаємодія учасників психолого-педагогічного супроводу. Це ключовий елемент, за допомогою якого діти з ООП працюють разом для досягнення спільних цілей, розвивають емпатію, взаємодопомогу та конструктивне спілкування. І це не просто групова робота, а свідоме поєднання зусиль для спільного успіху в навчанні та житті.

Основними характеристиками успішної співпраці є готовність та позитивне бажання всіх учасників працювати разом для досягнення спільної мети – особливих освітніх потреб, а також взяття на себе відповідальності за кінцеві результати та високе оцінювання внеску кожного учасника. Ефективна співпраця характеризується взаємною довірою та залученням усіх учасників до вирішення проблем.

У контексті вищезазначеного, наступним питанням було дослідження взаємодії в команді психолого-педагогічної підтримки з точки зору професійної діяльності асистента вчителя.

Вивчаючи труднощі реалізації партнерської взаємодії із членами команди психолого-педагогічного супроводу у світлі реалізації Державного стандарту базової середньої освіти респонденти визначили наступне: неможливість отримувати зворотний зв'язок, підтримку в адаптації нових підходів, а також робота в атмосфері взаємоповаги та партнерства (23 %); труднощі взаємодії з вчителями: «важко правильно та ефективно домовлятися про спільні дії», «важко знаходити спільну мову та діяти як команда, особливо на дистанційному навчанні» (19 %); відсутність чіткого розподілу обов'язків та навантаження між асистентом вчителя та вчителями, розуміння педагогічних завдань, що входять до штату, «неусвідомлення педагогів, що особа з ООП – це не тільки моя відповідальність», «труднощі взаємодії з класним керівником у роботі з особою з ООП та підготовкою документації», «чітко незрозуміло, хто за що відповідає» (15%); відсутність порозуміння з учителями («не попереджають мене про складні моменти уроку», «не обговорюють групові роботи, активні дискусії тощо»; «не узгоджують зі мною адаптації завдань чи інструкції, а також більшої уваги до учня з ООП»; «відсутність активного залучення шкільного психолога та соціального педагога у роботі з особою

з ООП» (13%); сприйняття асистента вчителя як «помічника без голосу (12%), відсутність емоційної підтримки у партнерстві з учителями (11%); відсутність інформації про тригери і способи допомоги (як реагувати, чого уникати) з дитиною з соціоадаптаційними/соціокультурними труднощами» (7%).

Отже, як показують результати, існує потреба в покращенні взаємодії в процесі психологічної та педагогічної підтримки, зокрема, це рівномірний розподіл обов'язків та уникнення непередбачених обставин, чіткої стратегії дій, послідовні як у класі, так і поза ним. Неможливо організувати роботу з дітьми з ООП без активної участі батьків. Двостороннє спілкування з батьками можливе через офіційне спілкування, щоб вони могли швидко реагувати на будь-які зміни та проблеми.

Наступним параметром дослідження була взаємодія асистента вчителя з батьками у базовій середній освіті.

Сучасні дослідники визначають, що найпоширенішими способами залучення батьків є: широка допомога та участь батьків в організації та проведенні свят та тематичних позакласних заходів; участь батьків в освітньому житті своїх дітей (добровільна допомога у підготовці навчальних матеріалів та формуванні освітнього середовища, обмін життєвим та професійним досвідом); батьки як експерти з певних дисциплін (професійна орієнтація, освітня діяльність); волонтерство батьків у школі (підтримка та допомога батькам) [1, с. 6].

Виявляючи труднощі у процесі взаємодії з батьками, важливо розуміти, що ефективна співпраця між вчите-

лями та батьками має керуватися принципами партнерства. До основних з них належать такі: зміцнення та підвищення батьківського авторитету; впевненість батьків у своїх педагогічних здібностях, підвищення рівня їхньої педагогічної культури та активність у вихованні; педагогічна тактика, неприпустимість втручання в сімейне життя; опора на позитивні якості дитини, на сильні сторони сімейного виховання [2, с. 23].

Аналіз опрацьованих результатів дослідження взаємодії з батьками продемонстрував наступне: непослідовна підтримка батьків у питаннях навчання, формування навчальних навичок, виховання та дотримання домовленостей, визначених командою психолого-педагогічного супроводу (35%); складність залучення батьків до освітнього процесу та продуктивного контролю учня з ООП (28%); відсутність у наданні допомоги власній дитині з ООП під час у виконання домашнього завдання (15%); відсутність підтримки дитини з ООП з боку батьків (12%); консультування батьків щодо технічних аспектів використання гаджетів для навчання (10%).

Висновки. Як бачимо, асистенти вчителів мають багато труднощів у впровадженні державного стандарту базової середньої освіти. Щоб уникнути їх, вони повинні бути відкритими до змін, гнучкими у використанні технологій та засобів комунікації, здатними ефективно взаємодіяти з членами команди психологічної та педагогічної підтримки та налагоджувати співпрацю з батьками. Дуже приємно, що жоден з колег не скаржить на дітей з особливими потребами, з якими вони працюють.

Література:

1. Барчій М. С. Воронова О. Ю. Партнерська педагогічна взаємодія в умовах воєнного стану. *Слобожанський науковий вісник. Серія Психологія*, Вип. 2, 2024. С. 5–8.
2. Ковальчук В. А. Педагогіка партнерства у професійній діяльності вчителя: навч. посіб. Житомир: Вид-во ЖДУ. 2023. 100 с.
3. Литовченко С. В. Специфіка роботи асистента вчителя загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивним навчанням. Режим доступу: URL: <http://surl.li/jwdea>.
4. Олефір Н. Особливості роботи асистента вчителя в закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти*. №1, 2021. С. 68-73.
5. Нос Л., Панчук Б. Особливості підготовки асистента вчителя інклюзивного класу в Канаді. *Молодий вчений*. № 2, 2018. С. 283-286.
6. Панчук Б. Б. Роль асистента вчителя в інклюзивному класі: український та зарубіжний досвід. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія : Педагогіка та психологія*. №1. 2018. С. 228-231.
7. Удич З., Шульга І. Виклики у роботі асистента учителя/вихователя: методологія та результати дослідження. *Особлива дитина: навчання і виховання*. № 1. 2024. С. 87-115.

References:

1. Barchiy M. S. Voronova O. Yu. (2024). Partner pedagogical interaction in martial law. *Slobozhanskyi scientific bulletin. Psychology series, issue 2, pp. 5–8* [in Ukrainian].
2. Kovalchuk V. A. (2023). Pedagogy of partnership in the professional activity of a teacher: a teaching manual. *Zhytomyr: Publishing house of ZhDU*. 100 p. [in Ukrainian].
3. Litovchenko S.V. Specifics of the work of a teacher's assistant in a comprehensive educational institution with inclusive education. Retrieved from: <http://surl.li/jwdea>.
4. Olefir N. (2021) Peculiarities of the work of a teacher's assistant in general secondary education institutions with inclusive education. *Bulletin of the Dnipro Academy of Continuing Education*. 1, pp. 68-73[in Ukrainian].
5. Nos, L., & Panchuk, B. (2018). Peculiarities of training an assistant teacher for an inclusive classroom in Canada. *Young Scientist*, 2, pp. 283-286 [in Ukrainian].
6. Panchuk B. B. (2018). The role of a teacher assistant in an inclusive classroom: Ukrainian and foreign experience. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series: Pedagogy and Psychology*. 1. pp. 228-231[in Ukrainian].
7. Udych, Z., & Shulga, I. (2024). Challenges in the work of a teacher's assistant/educator: methodology and research results. *Special Child: Teaching and Education*, 1, pp. 87-115 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 25.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 12.05.2026